

* אתר דעת * לימודים * גיליון 17 * תשפ"א * 2020/21 *

דעת אלוהים

יאיר שטראוס

- 2..... חלק א' - מהי שיטת דעת אלוהים?
- 2..... אלוהים לא פרסונלי
- 3..... תפילה ומצוות
- 5..... השגחת ה'
- 5..... סתירות בין תורה למדע
- 6..... המשמעות הנפשית של דעת אלוהים
- 9..... חלק ב' – החוויה הדתית של דעת אלוהים
- 9..... אלוהים שבתוך המציאות
- 10..... תפיסת המציאות
- 10..... חווית הקודש
- 11..... אחדות המציאות
- 12..... החוויה הדתית של דעת אלוהים
- 13..... חינוך לאמונה

חלק א' - מהי שיטת דעת אלוהים?

המאמר הזה נכתב בעזרת הערות רבות של הרב יוסף קלנר שהואיל בטובו לעבור עליו.

אלוהים לא פרסונלי

השכל האנושי מתקשה לתפוס דבר שאיננו מוכר לו וזקוק לכל מיני המחשות ורעיונות דומים שיסבירו לו את הרעיון המופשט. כאשר אדם חושב על "אין סוף" גלקסיות, הוא חושב על המון כוכבים כדי להסביר לעצמו על מה מדובר, כמובן שזה לא באמת אין סוף, אבל המושג הזה כל כך קשה להבנה אנושית מוגבלת, שחייבים להמחיש אותו עם איזו שהיא תמונה פנימית. באותו אופן כאשר מסבירים לאדם עם אוטיזם על פעילות חברתית נותנים לו המחשות שונות כיצד לפעול, כאשר מנסים להסביר לאדם חסר ניסיון מוזיקאלי על הרמוניה או סולמות, משתמשים בציורים ודיאגרמות שונות וכו' לעיתים נוצר מצב שההמחשות נתפסות בנפש ואז קשה מאוד לשחרר אותם, כמו כל הרגל אנושי שקשה לצאת ממנו. ההמחשה נוחה ונגישה יותר וכאשר מדובר על רעיון מופשט קל להישאר בהמחשה במקום להכיר את הדבר באופן אמיתי. לדוגמא כסף הוא רעיון מופשט של ערך, אבל קל יותר להבין כסף בתור שטר או מטבע מאשר להבין את הרעיון העמוק שלו כערך מופשט שיכול לעלות ולרדת בתנאי אינפלציה שונים. הסיכון הוא שהאדם יישאר עם אותה תמונה חלקית ולא יתאמץ להכיר את הפנים הרחבות יותר של הדבר.

הטענה של הרב קוק [1] היא שבדור שלנו החשיבה המופשטת השתכללה וצריך לעזוב את הדימויים החלקיים ולהגיע להכרה מופשטת ועמוקה יותר של אלוהים. עזיבה של הדימויים האלו יכולה להיתפס כ"העלמות" או "כפירה" באלוהים, אבל היא בעצם הכרות עמוקה יותר עם המושג, שהייתה מורכבת יותר בדורות הקודמים [2].

השינוי המרכזי שהולך ומתבצע במושג האל הוא עזיבת הדימוי הפרסונלי שלו וראייתו כמקור ושורש הכל על פרסונלי מקיף שמחיה את המציאות. "גסה היא מאד הקליפה של מושג עבודת ד' בלב ההמון, ובימינו כבר הגיעה השעה שצריך לדקדקה, כי עובייה המוזר מנשל מאיתנו אברים רבים ויקרים... מה שמחשבין בדבר עצמיות האלהים...למלא את רצונו של אלהים, מצד עצמותו האישית, היא בזמן הזה מאבדת כל סגולה והוד אלהי, והיא משפלת את הנפשות לשפלותה של האליליות הפעוטה, שהיתה מכוונת לעומת הילדות הפראית של האדם. האדם המפותח עולה הוא בהבנתו להכיר שכל מה שאנו פונים אל ההשלמה של ההכרה, של הטוב, של האומץ, של כל הנשגב, בזה אנו רואים את האלהים. העצמיות היא רחוקה מצירוננו, ואין אנו מוכנים כלל לחשוב אודותה בדבר אלהים, ולא ליחש לה קישור מעשי ואמוני." (הרב קוק, פנקס הדפים, 22)

האלוהות איננה ישות פרסונלית, אלא נשמת המציאות ומקור נשגב למציאות שדוחף את המציאות קדימה לעבר אחדות והתעצמות גדולים יותר. האמונה באלוהים מתחילה מתנועה נפשית עמוקה למצוא את הטוב במציאות, בעצמה, בטבע ובאנושות, בשכל וברגש. הערגה אל הטוב היא שמובילה את האדם להכרה בכך שיש מקור חיים אין סופי על פרסונלי שמתגלה כנשמה למציאות והדת נותנת לכך מסגרת המקשרת גם את הצדדים המעשיים לתודעת החיים העמוקה.

משמעות האמונה היא תחושה שכל הכוחות בעולם זורמים לכיוון חיובי המתעלה בתנועה אין סופית למעלה למקור הכל האין סופי, והתפיסה האמונית רואה כיצד תנועה זו מחוללת אחדות, אורגניות, גם במציאות הממשית, בה כל הכוחות משלימים ומאזנים זה את זה, שמאל מאזן את הימין והעניים את העשירים, כל נקודה בעולם היא בעלת חשיבות של

דחיפה קטנה במכלול השלם של הכוחות. אין לזלזל בשום כח ואין לדחות שום נטייה, כל הופעה של חיים היא חלק ממערך שלם של הרמוניה שזורמת כמכונה גדולה לעבר שלמות שהולכת וגדלה.

לפי הגישה הזו המציאות העובדתית-מדעית של ה' איננה זקוקה להוכחה ואין בה שום צורך, הדרך להתוודע לממד האלוהי היא להבין את מה שהוסבר כאן לעיל, לפנות פנימה ולזהות את הסימפטיה הפנימית אל הטוב המקורי הנשגב האין סופי, ולהבחין שכל המציאות קורנת מתוכה הרמוניה והשראה אלוהית. במקום נסיונות נואלים לחשוב בעצמות האל יש לפנות אליו ע"י החיים האידיאליים האלוהיים, באופן שבו מושג האל משפיע על הנפש ועל המרקם החברתי שלנו כמשפחה וכחברה כלאום וכבני אדם.

דעת אלוהים מבקשת להראות שאמונה באלוהים איננה רק עשיית סדרת פעולות כל יום ולא אמון בכח עליון פרסונלי, [3]אלא ביטוי לשאיפה נפשית עמוקה של האדם לראות טוב ולעשות טוב בכל פרט ופרט של החיים. לכן חיי אמונה הם הרבה מעבר להיות האדם מדקדק בהלכה, אלא הם שינוי בסיסי של תפיסת המציאות והיחס לכל כוחות החיים.

תפילה ומצוות

מעמד הר סיני הגביר בעם ישראל את ההכרה בהרמוניה של המציאות מתוך קישורה עם מקורה והגיע העם כולו להכרה שרק מעשים, "מצוות", יוכלו לבטא את הרעיונות האלו באופן חי שיעביר אותם מדור לדור, באופן משמעותי עמוק הממלא את ההכרה המנטלית-המוסרית של עם ישראל.

כאשר נעמיק במשמעות המצוות, בעקבות הרב קוק, נראה שכל המעשים האלו אינם תוצר של ציווי שרירותי, אלא אוצר מעשי שמכיל בתוכו תהומות וגבהים של משמעות, אוצר זה הולך ומחלחל ברוח ונפש עם ישראל מתוך אלפי שנים של עשייה. כל מעשה מצווה מחולל תהליך מנטלי שמקרב את האדם לשאיפת הטוב שבתוכו ולהכרה באחדותיות המציאות. כך "אלוהים", כלומר המקור האין סופי של היש והחיים המחולל מקיים מחייה ודוחף את העולם קדימה אל ייעודו, גואל את עם ישראל ודרך כך את המציאות כולה למצב השלם שלה.

ננסה לתת דוגמא לכמה מסרים שעולים מן המצוות: בשבת האדם זוכר למשך יום אחד בשבוע את העובדה שהעולם הולך ומתקדם לשלמות שבה אין צורך בשום דבר חדש. על ידי השבת הוא מוצא מקום לבטא את הרצון לעולם אחדותי והרמוני יותר, עולם עתידי שבו כל הטבע זורם בפשטות ושמחה ללא צורך בהתערבות טכנולוגית. הרעיון הזה מתבטא גם בשמיטה, שמבטאת כעין שבת גדולה שבה במשך שנה שלמה האדם נותן לטבע לזרום בחופשיות וזוכר את המצב השלם של ההרמוניה העולמית שהעולם חותר אליו.

ההפרדה של בשר וחלב מבטאת העדפה של אכילה צמחונית שדואגת לחמלה בין הברואים על פני אכזריות של אכילת בשר והריגת בעלי חיים. גם כיסוי הדם מבטא בוושה באכילת בשר ובאיסור שעטנז שמבטא העדפה של בגדים מהצומח על פני גזל הצמר של הבהמה.

לסיכום, יש להבין את המצוות ככלים לעיצוב מנטלי המשמרים ומגבירים את שאיפת הטוב והפיכת המציאות למקום מאוזן ואחדותי. התובנות לערך המעשים האלו, הם שהתגלו לעם ישראל בהר סיני והם תוצר המפגש הנבואי עם דבר ד'.

הפניה לאלוהים כאישיות היא ביטוי שירי לשאיפה של הנפש אל מקור הכל הנשגב מכל המציאות והעולמות, פנייה המובילה להתרומות העולם למצב שבו הכל יהיה הרמוני, אחדותי וכל הפרטים השונים של המציאות ילכו ויתחברו זה עם זה כמכונה אחת גדולה שפועלת ביחד להתקדם יותר ויותר. בעולם העתידי שניצב בחזון של בעל שאיפת הטוב, הצמחים יהיו בהרמוניה עם האדמה, בעלי החיים יהיו מעודנים ולא יפגעו בבעלי חיים אחרים, האדם יהיה עדין ולא יפגע בבני אדם אחרים, ואף לא בבעלי החיים וכך שהעולם כולו מאורגן סביבו בסדר מדויק כאשר כל פרט נמצא במקום המתאים לו, כך שגם הדברים השליליים הם חלק מאיזון מסוים שמוביל אל הטוב, אין שום תהליך סתמי, המציאות כולה בנויה באופן מתוכנן ומאורגן שבו היא תלך ותתקדם עוד ועוד.

האדם בעל שאיפת הטוב הגדולה חש שהחוויה הזו היא מה שנכון לנפש, בדרך זו הוא מתמלא השראה רוחנית, מתמלא סיפוק, רוגע ואושר. הוא חש שהגישה הזו היא האופן הנכון לחיי האדם, גם אם המציאות האובייקטיבית מראה אחרת. זו שירת החיים שלו, זהו האופן שבו ממלאת את האדם השראה ואנרגיה חיובית לחייו.

התפילה, הפניה לאלוהים בעל אישיות שומעת וחומלת, היא אופן משלי שבו האדם מתחבר לאותה שירת חיים הרוחשת בו. שלוש פעמים ביום הוא מחדיר לנפש את האופן הנכון שבו יש להביט על המתרחש בעולם. תוך כדי הפניה לאלוהים כישות פרסונלית האדם מרכך את מחסומי הנפש, מעורר את השאיפה העמוקה שבתוכו לשלווה, לחיים הרמוניים ואחדותיים.

הבקשות אל אלוהים לבריאות, גשם ופרנסה, פועלות בעצם הפנייה של המתפלל למקור האין סופי של הטוב השלמות והחיים, להגביר את שאיפת הטוב שבתוכו ואת ההכרה שהמציאות כולה הרמונית ושלמה, ומתוך הקישור הנפשי שיש לאדם עם כל היש (כי יסוד היהדות היא ההבנה שהכל אורגני, אחדותי) הנפשיות המתעלה לאלהים פועלת על כל הרבדים המציאותיים הקשורים אליה, והם גם הם משתנים כמו הנפש המתפללת, המתאימה את עצמה בתפילתה יותר ויותר עם הרצון האלהי המקורי. הפניה לאלוהים היא פניה פנימה אל מקור מקורות החיים, ולא החוצה אל "כח עליון". אלוהים פועל במציאות דרך נפש האדם, ככל שהאדם מרומם ומגדיל את כלי הנפש שלו, על ידי פנייתו לאלהים, ושאיפת הטוב והכרה בהרמוניה של המציאות, היכולת המנטלית והמעשית שלו מתגברת והעולם כולו מגיב ומתאים יותר לאותה הכרה אנושית חיובית. איננו יודעים כיצד המערכות העולמיות פועלות, אבל אנחנו מאמינים שפנייה לאלהים הבונה הכרה חיובית ותביעת הרמוניה עם הכל, יהפכו את המציאות כולה לטובה יותר, וממילא הרפואה, הגשם וקבוצת הגלויות יתממשו.

ההעמקה של שאיפת הטוב ושל הרצון בהרמוניה ואחדות של המציאות, מעשירים את האדם וגורמים לו להיות מוסרי יותר, שכן אדם ששואף לעולם הרמוני לא יפגע בזולת, לא ינסה להשיג יותר ממה שיש לו על ידי רמאות, יסתפק במועט, יכבד כל יצור עד חתיכת העשב הקטנה ביותר, ייתן מקום גם לכאבים ולתסכול בתור חלק מארגון המציאות המושלם. לא יפחד ולא ילחץ מכל כישלון, שכן גם הדברים הנוראיים ביותר מובילים בסוף אל הטוב.

נמצא שהתפילה משחררת בנפש את השירה הפנימית, את שאיפות הטוב והשלמות. ללא כפיה, ללא ציוויים חיצוניים, ללא ניסיון להשיג שום רווח מאיזו שהיא ישות חיצונית. אלא לפנות פנימה ולשחרר את האמון והמבט הנפשי ההרמוני, שדרכם יזרום השפע האלוהי למציאות.

השגחת ה'

הגם את הדימוי של "השגחת ה'" אין צורך להבין כהשגחה של כח עליון בעל אישיות אנושית, אלא כביטוי לתחושה של הקשר שבין כל מאורעות המציאות אל התכלית האלהית הגדולה העומדת ביסוד המציאות, שעל כן המציאות עצמה מכילה בתוכה כוחות שונים שמאזנים זה את זה להתקדמות גדולה, ובכך הם "מושגחים" להיצמד לאותו ציר של התקדמות ואיזון שבו העולם צועד. על פי הציר הזה כל מעשה מקבל את התגובה המדויקת שלו משאר גורמי המציאות וכך נוצרים "שכר" ו"עונש" שמתקנים את הסטייה של אותו מעשה מן הכיוון הנכון.

נמצא שלפי הפיסכותאיזם בהתאמה לתפיסת הרב קוק, השגחת ה' היא דימוי לאופן שבו המציאות בעצם "משגיחה על עצמה", במה שמוטבע בה הייעוד האלהי שלמענו היא נבראה. כל פעולה בחיים היא חלק מאותו תהליך של התקדמות, שבו כל פרט ממלא תפקיד מדויק במכונה הגדולה של היקום. מתוך שאיפת הטוב שבו, האדם מגיע לחוויה שהחיים כולם הם איזון מדויק של כוחות שבהם כל עלה שנופל וכל הרמת יד הם חלק ממערך מושלם של התקדמות. הדיבור על "השגחת ה'" היא הדימוי שבו משתמשים כדי לתאר את החוויה הזו באופן המלא ביותר שלה, כמקום שבו כל פרט ממלא תפקיד מדויק והרמוני עם שאר הפרטים, באיזון ובהכוונה מדויקת להיכן שהם צריכים להיות.

סתירות בין תורה למדע

כיון שעיקר התורה היא לייצב את המצב המוסרי (אותה הרמוניה של האדם עם כוחותיו ועם המציאות כולה), טוען הרב קוק שעיקר התורה איננו הסיפור ההיסטורי אלא גיבוש של קבוצה לאומית בעלת תודעה אחדותית, שתבטא בכל הווית חייה את הממד האלוהי האין סופי שמחיה את המציאות. לכן את הסיפורים שבהם יש סתירה בין התורה למדע (כגון סיפור הבריאה) צריך להבין כמטפורות לאותו מהלך נפשי עמוק שעל עם ישראל לעבור ואין צורך להיכנס לפירושים דחוקים או לחלוק על הפירוש המדעי שלהם. "שאפילו אם הי' מתברר לנו שהי' סדר היצירה בדרך התפתחות המינים ג"כ אין שום סתירה... והתורה ודאי סתמה במעשה בראשית, ודברה ברמיזות ומשלים, שהרי הכל יודעים שמעשה בראשית הם מכלל סתרי תורה... והעיקר היא הידיעה העולה מכל העניין לדעת ד', וחיי המוסר האמיתי, והקב"ה נותן במשקל אפילו הרוח שחל על הנביאים, הוא צמצם שדווקא כשיכנסו הדברים הגדולים שבאלה העניינים באלה הציורים יוכלו בנ"א לשאוב מהם, עם כל השתדלותם, את כל היותר מועיל ונשגב להם" (הרב קוק, איגרת צ"א)

לדוגמא ניתן להסביר שסיפור הבריאה בשישה ימים נועד להראות איך כל המציאות היא הדרגתית ומתפתחת בהרמוניה פנימית, סיפור בריאת האדם נועד להראות את החשיבות של הזוגיות והקשר ההרמוני בין האיש והאישה, סיפור חטא אדם הראשון נועד להראות את הגדולה שהאדם יכול להגיע אליה אם ישמור על איזון נכון בינו לבין הייעוד האלהי העליון, הכללי והמקיף את כל המוטבע במציאות, שכאשר חיים אותו בזאת "שומרים ומעבדים" את המציאות שהיא כולה "גן עדן", ו"אוכלים מעץ החיים" שבמרכזה, וכאשר יורדים למבטים חושניים, פרטיים וחלקיים יורדים מן החיים למבטים הדעתניים, בזאת "אוכלים מעץ הדעת" ומוצאים את המות.

כל התורה היא שירה גדולה, משל גדול לרוח האנושית שחשה בנשגב, בממד האלוהי ורוצה להתקרב אליו באמצעות הסיפורים השונים. אין שום צורך להתעקש על הממד ההיסטורי של הסיפורים כאשר הוא לא מתקבל על הדעת לעומת ממצאים מדעיים מוכחים, שכן מטרת

התורה היא לבטא את רוח האמונה כלפי מכלול החיים ולא ללמד אותנו על פרט מדעי כזה או אחר.

"הנני מוצא לעצמי חובה להעיר את רוחך הטהור, ע"ד הדעות הבאות ע"י המחקרים החדשים, שהם ברובם סותרים את פשטי דברי תורה. דעתי בזה היא... שאין זה כלל עיקר של תורה לספר לנו עובדות פשוטות ומעשים שהיו. העיקר הוא התוך, ההסברה הפנימית שבעניינים... אין לנו שום נפ"מ אם באמת היה בעולם המציאות תור של זהב, שהתענג אז האדם על רב טובה גשמית ורוחנית, או שהוחלה המציאות שבפועל מלמטה למעלה, מתחתית מדרגת ההויה עד רומה, וכך היא הולכת ומתעלה. אנו צריכים רק לדעת, שיש אפשרות גמורה, שהאדם אפילו אם יתעלה במעלה גדולה, ויהיה מוכן לכל כבוד ועונג, אם ישחית דרכיו יוכל לאבד כל אשר לו, ויוכל להרע לעצמו ולתולדותיו עד דורות רבים מאד, וזה הלימוד יוצא לנו מהעובדא, של מציאות אדם בגן עדן וחטאו וגירושו. ואדון כל הנשמות יודע עד כמה צריכה להיות עמוקה הרשימה בלב בנ"א להיות זהירים מן החטא, וכפי אותו העומק ממש באו כ"כ אותיות ע"ז בתורת אמת. וכשאנו באים לידי מדה זו, אין אנו נזקקים עוד ללחום דוקא נגד הציור המתפרסם בין החוקרים החדשים... עיקר תפארת חיינו, הוא האמת, של האחדות ברום גבהה ופארה הנצחי, והצדק הנצחי ההולך עמה בלא פירוד. זאת היא נשמתא דאורייתא שדוקא מבעדה נוכל להציץ גם על גופא ולבושין דידיה." (הרב קוק, איגרת קל"ד)

לסיכום, רק בתפיסה שטחית, בדורינו כמו בדורות הקדומים (ע' זוהר בהעלותך קנב). תפיסת התורה היא כאילו כל עניינה של התורה הוא רק הממד של הסיפורים היסטוריים שבה. ובהבנה גסה ואילית מתייחס ההמון לאלהים כאל פרסונלי מעניש או נותן שכר לעבדיו, על אף שכבר בגני הילדים לאורך דורי דורותיו של עם ישראל מחנכת תורת ישראל אף את הילדים ש"אינו דמות הגוף ואינו גוף לא נערוך אליו קדושתו". כתוצאה משיבוש ההבנה ההמוני שחדר להמון היהודי, כתוצאה מהשפעות זרות של התרבויות העולמיות הדתיות ספוגות האיליות בכל הווייתן נוצר מאבק בין ההבנה המוטעית של היהדות לבין המדע. בדור שלנו גם ההמון הרחב כבר ראוי שיתאושש כי גם הוא מסוגל לכך, חייבים לנקות את כל התפיסות המוגשמות כלפי האל והתורה, זאת התורה שבמהותה היא המלחמה באיליות (העתיקה כמו החדשה): "לא תעשה לך פסל וכל תמונה" "אלהי מסכה לא תעשה לך" ולפתח ראייה מופשטת ורוחנית יותר המתאימה לאמונת ישראל המסורתית, שממילא מיתרת את המאבק הזה. באמצעות זיכור המושגים ניתן להבין מה המקום הראוי למחקר המדעי ומה המקום הראוי לאמונה וכיצד הם לא סותרים אלא משלימים זה את זה, כל אחד בתחומו.

המשמעות הנפשית של דעת אלוהים

הדבר שמעקב את כל התהליך הזה וגורם לו להיגרר לאורך אלפי שנים הוא העובדה שהנפש האנושית איננה בנויה באופן טבעי לראות את האחדות במציאות, שכן האדם שקוע בתוך פרטיות חושנית עזה מאוד שמושכת אותו לראות את עצמו במרכז ולהבחין בטוב הפרטי שלו יותר מאשר בטוב של שאר הפרטים במציאות, ואוטמת את שכלו מלהבחין בכללים. "ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל כפר בעיקר". לא נוטה האדם להבחין בכלל האומה, ולא במגמות חייה, וקשה לו עוד יותר להבחין במגמה שחיי "נצח ישראל" שב"עם הנצח" מאוחדים אתה, שהיא המגמה החובקת את המציאות כולה כאורגניות אחדותית – "נשמת העולם". זו המגמה האידיאלית הכללית, המכונה בתורת ישראל – האלהות. האלהות חובקת את כל

המציאות כולה במטרה המשגבת אותה מעבר לגבולות המציאות אל מקור הכל שבישות העליון-עליונה האין-סופית – אלהים.

היכולת לראות את ההרמוניה של המציאות תלויה בהרמוניה האישית של האדם בחייו הפרטיים, אין מדובר פה על מבט מדעי יבש שמתעסק בנתונים עובדתיים אלא על רושם כללי שנוצר בנפש ולכן הוא תלוי בגורמים נוספים כמו הטהרה הנפשית של המתבונן והנטיות הפנימיות שלו. לפיכך הדרך להעמיק את הראיה של המקור האלוהי הפועל בעולם תלויה גם בעבודת המידות שהמתבונן עשה על נפשו.

ניתן לומר שהנפש קבורה מאחורי הרבה קליפות של אגו ופרטיות שמסתירות ממנה את המציאות האמיתית, ואת הצדק. ככל שהאדם מפצח את הקליפות האלו, שלפעמים נמצאות מאחורי מניעים נסתרים שקשה מאוד לחדור אליהם, הוא יכול לפתוח עוד חלקים של התבוננות שהיה חסום אליהם קודם לכן.

לדוגמא יתכן שאדם עוזר מאוד לחבריו בעבודה, אבל הוא עושה זאת כדי לקבל קידום או לעשות רושם טוב, הפעולה של העזרה מבטאת יציאה לכאורה מן האגו הפרטי, אבל בעצם יש להעמיק בה ולראות שהיא נגועה במניעים זרים. פעולת "הבלשות" הזו היא עבודת המידות האמיתית, לברר לעצמו עד היכן הוא באמת פועל ממניע הרמוני, אידאלי, אלהי, עם כלל המציאות והיכן מצליחים האגו והפרטיות לחדור בערמומיות לתוך מעשיו.

לעיתים לא מדובר על התנהגות אקטיבית של האדם אלא היכולת שלו לשמור על רוח חיובית ושמחה שנובעים מן האמון במקור הטוב הפנימי (האלוהות) שנוכח ופועל גם באותם חלקים רעים וחלשים של המציאות. במובן עמוק יותר ניתן לומר שהאדם נשלח להרבות עין טובה ושמחה דווקא במקומות הרעים והדיסהרמוניים שבהם חסר סדר ואיזון פנימי, שם עליו לחזק את האמון בטוב האלוהי שפועל בעולם, שנדרש כדי לרומם את המציאות מנפילתה.

כמובן שאין אף אדם מושלם ותמיד יהיה מניע זר בתוך המעשים, אבל ככל שמבררים ומחדדים את הנקודות האלו כך הנפש הופכת להיות יותר ויותר טהורה והנטייה האצילית אך ורק למען המכלול ההרמוני, והקדושה האלהית העליונה הולכת ומתבררת. לכל אדם ישנם גם תחומים ספציפיים שבהם המחיצות רבות יותר, יתכן אדם שנוטה לקמצנות וקשה לו לתת מעצמו – ושם עליו לעבוד ויתכן אדם שנוטה לפזרנות אבל מתגאה בכך – ושם עליו לעבוד. הברור המרכזי הוא היכן נקודת הקושי של הנפש שלי וכיצד אני חושף את המניעים הנסתרים שהיא מחוללת בתוך מעשי ומטהר אותם.

האידיאל של דעת אלוהים הוא אדם שמכיר את עצמו כחלק ממכלול המציאות ההרמוני ולכן פועל אך ורק למען אותו מכלול ולא באופן פרטי. כמובן שכחלק מאותו מכלול על האדם לדאוג גם לפרטיות שלו, אבל הוא עושה זאת מתוך ההבנה של חשיבות המכלול ולא מתוך אגואיזם פרטי נמוך. זאת היא הגאווה החיובית שהרב קוק מדבר עליה רבות, שכאשר אדם מתגאה מתוך הכרת כוחותיו ויכולותיו לטובת הכלל זו גאווה חיובית שצריך לשמור עליה. אסור לאדם להיות רופס ורכרוכי אלא מלא בעז חיים למען הכלל ולמען מקור ההוויה של הכללות – למען ד'. והכל תלוי מה המניע הפנימי שמפעיל אותו.

החיים הם עבודת בלשות מענגת, כל סיטואציה היא מבחן לאדם "מה מניע אותי?" "כיצד אני מגיב ומה זה אומר עלי?" לא חפירה נזירטית עצבנית אלא בירור שמח של התעלות ותחושת

ניקיון, כל מעשה הוא שיקוף של כוחות הנפש וכל פעולה יכולה לגלות מה קיים שם בפנים מעבר למחסום התת מודע באמצעות אותם מעשים קטנים.

עבודת ה' כוללת כמו את כל מצוות התורה הבונות את האומה בכל ערכיה הלאומיים, הרוחניים והמוסריים, גם את המאמצים לבניה של מערכתיה המדיניות המעשיות של האומה. בניית האומה המרכזית באיכות הרוחנית האמונית, המוסרית של האנושות, בונה את אושר האנושות במה שמכוננת את הטוב האמת והצדק באנושות כולה – כל אלה הם מעניינה של עבודת ד'. אך עבודת ד' כוללת אף את סתמיות הפרטים הקטנים של החיים – האופן שבו האדם אוכל, האופן שבו הוא קונה חלב במכולת והצורה שבה הוא מקשיב לילדה שלו שחזרה מן הגן. כל פעולה היא חלק מתהליך הבירור של היציאה מן הפרטיות לעבר הכלליות [4] ויש בכך יופי עצום ואתגר נפלא, כיצד לצעוד אט אט לעבר אישיות אחדותית שאוהבת את הכל ושמחה בכל מה שסביבה ובזאת קשורה גם למה שמעליה – לנשגב לכולל ומחייה את הכל בטובו האין סופי - האלהי.

[1] אמנם יש ברב קוק עוד הבנות כלפי האלוהות. הממד המתואר לעין מהווה אחד מאין סוף ממדי האלהות שהיא אינה אלא התגלות של הנשגב המוחלט - האלהים.

[2] כלומר שזו הייתה תפיסה אפשרית מחוייבת בכל הדורות. תלמידי חכמים אמיתיים מעולם לא הבינו אחרת. אמנם עם התעלות הדורות והנסיבות התרבותיות החברתיות והמדעיות, מתאפשר תיקון הבנתו של ההמון הרחב - מעוטי תורה, בקלות יחסית לדורות עברו.

[3] אם כי בתורתו של הרב קוק ישנו מקום מסויים גם לזה, ע' שמונה קבצים קובץ ב צג, קובץ ה קמז, קובץ ז קג, קובץ ח קפח, פנקס יג פ. אורות האמונה 109-110 אגרות הראיה ח"א עמ'מו-מז ד"ה בתחילה קודם,

[4] ע' אורות התשובה ד ג: "עילוי העולם ותיקונו, והתשובה הפרטית, הנוגעת לאישיות הפרטית של כל אחד ואחד, עד כדי דקות הפרטים של תיקוני-התשובה המיוחדים, שרוח-הקודש יודע לפרטם לפרטים היותר בודדים, הן ביחד תוכן אחד. וכן כל אותם תיקוני התרבות, שעל ידם העולם יוצא מחורבנו, סדרי החיים החברתיים והכלכליים, ההולכים ומשתכללים עם תקוני כל חטא ועוון מחמורים שבחמורים עד דקדוקי סופרים ומידות חסידות היותר מופלגות, כולם עושים חטיבה אחת, ואינם מנותקים זה מזה, "וכלוהו לחד אתר סליקין."

חלק ב' – החוויה הדתית של דעת אלוהים

חלק זה הוא המשך של המאמר הקודם: "מהי שיטת דעת אלוהים?" ובו נעמיק בחוויה הדתית של דעת אלוהים ובתודעה שהיא מייצרת בנפש.

אלוהים שבתוך המציאות

"המחשבה הראשית של האדם בדבר האלהים היא מלבבת, באיזה מדה בכח, גם את המח והלב היותר ריק ויותר נבער, הסדר והמשטר הזיו והחיים שבמציאות מוכרחים להבריק בנפש את הברק של הגודל והטוהר של החיים והעוצם, שבמקור הכל." (אדר היקר ועקבי הצאן / עקבי הצאן / עמוד קלא) כל אדם שנפגש עם המציאות העולמית מרגיש באופן אינטואיטיבי שישנה שלמות מוחלטת, "גדולת שלמות אין סוף [1]" שמעבר לניסוח והבנה, מעין תחושת נשגב שמרחפת בחלל התודעה בוודאות גמורה, אבל ללא הגדרה מדויקת.

מתוך נקודת המוצא הזו התפתחה הדתיות הישנה, דתיות זו התרכזה אך ורק באותה נקודת שלמות שמעבר למציאות, בעוד העולם החומרי נתפס בעיניה כמקום מפורד ומלא חיסרון. בתוך המציאות השלילית הזו נתפס אלוהים ככח חיצוני שפועל ישירות על המציאות, כשוטר עצום, שכופה את רצונו על העולם, שכל מהותו מתנגדת אליו ורוצה רק להשתולל ולמרוד. תפקיד הדת בתוך תפיסת העולם של הדתיות הישנה, הוא להיות מערך ציווי הדוק שמגביל כוחות החיים ומרסן את האישיות הרעה של האדם, שאילו רק היה יכול היה מתפרק מכל רסן ופורץ את כל הגבולות.

הכרה מצומצמת זו התאימה לדורות הקודמים שהיו נתונים במבט צר על המציאות כמקום מפורד בעל אקראיות עיוורת שזקוק לכח חיצוני ש"משטר" אותו. אבל בדורות שלנו הנשמות גדלו והן מסוגלות להבחין במגמות רוחב שכוללות מרחבי חיים גדולים ותהליכי עומק כלל עולמיים. המדע, הפסיכולוגיה והקוסמולוגיה הרחיבו את תפיסת העולם של האדם ואפשרו לו להגיע להבנות עמוקות של מכלול הכוחות שמעבר לנקודת זמן ומקום אחת. מתוך תודעה רחבה זו מבין האדם שהמציאות כולה היא שיקוף של פעולה אלוהית שזורמת בסתר בתוך מרחבי החיים. החל מפעולת הגלקסיות בחלל ועד תזוזה של נמלה בעשב, הכל מתחבר למגמות רחבות, אלוהיות, שהנפש הקדומה לא הייתה יכולה לשער. "הקריאה בשם ד' אחד, שואפת לגלות את האחדות בעולם, באדם, בעמים, ובכל התוכן של ההווה, באין פרץ בין המעשים והדעות. בין השכל והדמיון. וגם הפרצים המורגשים יתאחדו ע"י ההארה העליונה, המכרת את צד אחדותם והתאמתם...זאת היא המחשבה היותר גדולה שבמחשבות הענקיות של כח החושב אשר להאדם, המתגלה בקרבו ע"י כל כשרון הגילוי הרוחני שלו, עד מרום התגלות אלהות, באורח שכל, וידיעה של פנים אל פנים." (שמונה קבצים / קובץ א / רנט).

הכרה זו מביאה למסקנה שאלוהים בחר מסיבותיו הנעלמות שלא לפעול במציאות באופן ישיר אלא דרך החדרה של אידיאלים נשגבים, מגמות עליונות של חסד, הטבה ואחדות, באופן אינהרנטי בתוך המציאות. החשיבה על עצמות האל בדור שלנו צריכה לכרוך בתוכה את ההכרה בכך שהמציאות כולה פועלת כישות עולמית אחת שגואלת את עצמה מתוך עצמה, על ידי השראה אלוהית נעלמת שמכוונת את הדברים מתוך הטבע ולא מחוץ אליו. ההבנה הזו איננה אמירה מדעית ואף לא רעיון מוסרי, זוהי הבנה פנימית שמתחילה מתחושת הטוב הפנימית של האדם הפרטי וממשיכה בהכרה אינטואיטיבית, נשמית, של מבנה המציאות כולה. בחלקים הבאים ננסה להבין ביתר פירוט מהו המהפך הנפשי שהיחס

לאלוהים אמור לחולל באדם בדור שלנו ומהי החוויה הדתית המיוחדת שמתפתחת מתוך גישה זו.

תפיסת המציאות

"לפני התגלותה של הארת רוח הקודש הודאית, מתחילה הופעת הציורים האפשריים... רואים את נשמת הדברים. העולם בכללו, כל אדם וכל חי, כל צומח וכל דומם, כל כוכב וכל רקיע, כל נהר וכל ים, כל חזיון וכל תנועה, הכל מתאר בהדר הפנימיות הרוחנית שבהם. רואים איך הנשמות פורחות. מרגישים בפגישת כל אדם את תוכן הנשמה, החיה והפועלת, הרחבה והמקיפה, העשירה והמבולטת במרבית ענפיה, הרבה יותר ממה שמרגישים בפגישה הגופנית של החומר, הנופל ברשת החושים." (שמונה קבצים / קובץ ד / עו.)

תורת ההכרה של הרב קוק אומרת שחושי האדם קולטים רק חלק קטן מן המציאות, אשר מכילה בתוכה מרחב גדול יותר של קיום. הרב קוק טוען שהמציאות "עצמה" היא ממד אין סופי מלא חיות של חסד, טוב, יושר והרמוניה שרוחש מאחורי מסך החושים ומקורו בנעלם האלוהי. אמנם האדם "כלוא" בתוך החושים שלו, אבל הרב קוק טוען שישנה חיות מיוחדת מאותו עולם "אמיתי" שחודרת דרך מסך החושים לתוך הנפש. את החיות הזו אפשר לקלוט על ידי עבודה נפשית עמוקה שגדולי הצדיקים כתבו לנו רשמים ממנה בספרי הנבואה, שמבטאים בשפה שירית ומשלית את מה שהם גילו מאותם עולמות עליונים וחיות אין סופית שמעבר להכרת החוש.

"דעת אלוהים" היא היכולת להבחין באותה חיות שבאה ממישורי כוחות קיום עליונים שעומדים במקורה של המציאות, מטרת המחשבה על אלוהים ועבודתו היא לאפשר לאדם "לרכך" את המחסום החושני ולהתקשר לאותה מציאות של חיות עמוקה. "הידיעה מן העולם והמציאות, שבאה מצד החול, אינה עולה אפילו לחלק אחד מני רבבה בערך האמת, לעומת הידיעה העמוקה של העולם והישות בכלל, שבאה מצד הקודש. כי אמיתת המציאות והיש הגמור של הכל מתגלה רק בהיות הכל נמשך ובא מצד ההופעה האלהית, מצד הסתעפות חיים וישות ממקור החיים והישות, שכל מה שמתגלה בתור עולם והויה הוא רק כעין צל קלוש לגבי הישות הטהורה והאדירה שבמקור האלהי... וכל זמן שהעולם מתגלה רק על ידי צלליו הכהים, שהם השערת הכרתו מצד צבעיו הבודדים והכרותיו החצונית, הרי זה כלא נחשב לעומת הקנין המדעי המוחלט. שהוא דעת ד' המתבלטת ע"י דעת העולם בתור פועל ד, שאל זה נשואות הן עיני כל חי. וזה כל האדם, כל המצוי. כל המוכר והנודע." (שמונה קבצים / קובץ ח / קנג.)

חווית הקודש

לעם ישראל ישנו "חוש נשמתי", טביעות העין, שמבחינה בחיות עדינה, הרמונית, שקטה ומאוזנת שבאה מן הקיום הפנימי של הדברים לפני התגלמותם בחומר לעיני החוש. נמצא שהאדם חווה מפגש כפול – עם הדבר המוצק בעיני החוש ועם הדבר "עצמו" הרוחני, לעיני הקליטה הנשמטית שמתפתחת בקרבו.

ככל שהאדם מפתח את ההבנה שהחושים קולטים רק חלק מקיום הדבר, כלי הנפש שלו מתחדדים והוא מתחיל להקשיב גם להופעות חיות נסתרת יותר שמעבר לחושים. ההכרה הזו גורמת לשאיפת טוב עצומה וחווית שלמות גדולה של האומה הישראלית שפועלת במציאות. "מרגיש הוא חיי הדומם, הצומח והחי, חיי הכלל כולו, של כל מדבר, של כל איש

מאישי האדם, חיי כל שכל, וכל מכיר, כל משיג וכל מרגיש, וההוויה כולה מתעלה עימו למקורה, והמקור מתגלה תמיד עליה ועליו ברוב הדר, בהוד קדושה, באמת ובנחת. "חוויה זו מאפשרת לאדם לתפוס את הכל כאחדות מקיפה, עושר רוחני גדול שאיננו נתפס בניסוח מדעי. כך הנביא או המקובל מתעלה להקשיב את קולה של הכרתו הפנימית ומבחין ברובד עמוק יותר שקיים במציאות, שמתגלה אלינו דרך החשיבה על אלוהים.

אחדות המציאות

תפיסת המציאות הזו מסבירה באופן עמוק יותר את המשמעות של אחדות המציאות: לא מדובר רק במערכות נפרדות שעובדות בסינתזה אחת עם השנייה, אלא האדם מרגיש את החיות המיוחדת שזורמת במציאות ומתוך כך הוא חש שהוא חי ב"ישות" עולמית אחת, הוא חש בתוכו זרם רוחני של חיות אחידה של טוב ויושר שקיים בתוכו ובעולם כולו, שמקורו באלוהות הנעלמת, שממלאת הכל ונגלת אלינו בהופעות שונות. אין שום דבר נפרד, הכל ארוג ומסוך זה בזה, כמו המים באוקיינוס שהם "אותם מים" בכל חוף אליו אתה ניגש. לא מדובר בידיעה שכלית, אלא בחוויה מנטלית עמוקה – האדם חווה את עצמו "אחד" עם הכל, אין "הוא" או "אני", ישנו רק "אנחנו" אחד גדול. בתפיסה הזו כל הגבולות בין אני והסביבה מטשטשים והכל נובע מזרם עצום של חסד והרמוניה שמקורו באלוהות. התודעה האחדותית דומה לאדם המנגן בתזמורת וחש באופן אינטואיטיבי כיצד כל הצלילים נעים יחד בהרמוניה משותפת שבה כל תנועה היא חלק משאיפה כללית לנגן יחד ולהתאזן זה עם זה. דרך הפניה לאלוהים האדם פותח את אטמי האוזניים, הופך להיות מודע לחיות העדינה והמאוזנת שבעולם ויודע שהיא חלק משטף חיות גדול שפועל סביבו ומשפיע עליו.

אמנם גם הרע קיים בעולם בכל עוצמתו, אבל לא כישות בפני עצמה אלא כחלק מתהליך צמיחה רחב יותר, שדורש גם עיכובים ומגבלות שונות, כשם שיש חומצות מסוכנות ביותר בקיבת האדם שנדרשות כדי לעכל מאכלים שונים. המציאות כולה היא כמו רכבת מתקדמת, אשר בתוך הקרונות שלה ישנה אפשרות ללכת קדימה ואחורה באופן מקומי שאיננו דוחה את התקדמותה של הרכבת כולה. יתרה מכך, הדרך אל הטוב באה דווקא דרך התנגשות בין כוחות שונים שמעוררים ומאתגרים זה את זה ויוצרים התחדשות, שמחה ויצירתיות. על כן יש לשמוח במחלוקת ולראות היכן הצד השני מאיר את הנקודות החלשות בצד שלי ומתוכם נוצר צד שלישי שכולל את הטוב שבשני הצדדים הקודמים.

הרצון להיאבק ברע והחשש מחיסרון גם הם ניטעו באדם בכוונה כדי לדרבן אותו להוסיף חיים וטוב בעולם, בעוד בו זמנית המבט הכולל יודע שאכן הכל טוב ושלם ללא שום חסרונות ושגיאות כלל. שתי התודעות האלו, תחושת הרע הדרוש תיקון ותחושת האחדות הכוללת שבה אין רע כלל, עומדות במקביל ולכל אחת יש תפקיד חשוב בקידום המציאות "כל הגות לב יש לה מקומה. כשאנו אומרים תפילה, הננו עומדים במצב כזה, שהיחס של הופעת החיים מופעת בנו ע"י צינור כזה, שיש לו יחס עם הבעת הרצון להטבת המצב. ולפעמים אנו עולים, והעולם משתקף לנו בכל הודו, הכל טוב ויפה, ואז אנו אומרים תהילה תחת תפילה. כל הגות לב יש לה מרחב רוחני מיוחד, שאנו מטביעים עליו חותם של שם מיוחד, ורזי עולם משתקפים מכל מרחב ע"פ ערכו..." (שמונה קבצים / קובץ א / שמד). לפיכך חשוב לחיות את שני הפנים האלו, לברוח מן הרע ולהילחם בו מצד אחד ולהיות רגוע ושמח בידיעה שבסופו של דבר הכל מוביל אל הטוב מצד שני[2].

החוויה הדתית של דעת אלוהים

מתוך התודעה שלעיל עולה ההבנה שאלוהים בחר שלא לפעול בעולם ישירות אלא דרך מכלול כוחות המציאות שפועל יחד, כאורגניזם אחד אחדותי והרמוני שהולך ומתעלה. הבנה הזו מביאה להכרה שהמציאות גואלת את עצמה מתוך עצמה, הכח האלוהי פועל דרך כוחות החיים, דרך מכלול המציאות ההרמוני שהולך ומקדם את החיים לגדלותם. כל החיים הם דבר ה' וכל המציאות היא שיקוף של רצון ה' העליון שקורא אל האדם מכל עץ וכל עלה בודד, להוסיף אור, אחדות והאהבה לכל. חוקי התורה הם דרכי החיים שעם ישראל שומע מתוך אותה מציאות אלוהית, ומבין כיצד לבטא את אותה שאיפת שלמות גדולה וכוחות החיים אין סופיים במערכה חוקית מסודרת.

"ומתוך שהאורה האלהית, המלובשת בהמגמה המוסרית הגדולה והכללית של כלל ההויה, היא מפלשת את דרכה גם בכל כחות הטבע, הנראים כעושים את עבודתם כגלמים מתיים בלא הבנה ומטרה, והם נכונים להשתמש בהם לכל רשעה ולכל הירוסיים מוסריים שבעולם, כמו לכל מוסר וטוהר של טוב, והניצוץ האלהי שולט על הכל בעזו, ומדריך גם את החושך והרשעה לטהרתה של המגמה הנצחית האידיאלית האלהית, המלאה צדק ומשרים, שהיא מכוננת את העז והגבורה, ומאזרת כח את תוכן החיים וההויה, על כן מלכותו בכל משלה, ועצת ד' היא תקום." (אורות הקודש / חלק ג – מוסר הקודש / עמוד ד / מוסר ההויה – ג)

מטרתה של התחושה העמומה של קיומה של עצמות האל, של גדולת שלמות אין סוף הבלתי מוגדרת, היא לגרום לאדם להתוודע לנשמת המציאות, לגודל והאחדותיות של המציאות שהוא חי בה ושדרכה ה' בחר לפעול בעולם. הגודל והמוחלטות של מקור הכל גורם לו להכיר בכך שכל פרט במציאות הוא הופעה חלקית של מערך אורגני עצום שפועל יחד באיזון מושלם כאשר כל כח משלים את חברו וכולם יחד מבטאים את הגודל האלוהי עצום שדרכו ה' פועל במציאות. האדם ניצב מול עולם מלא חיות, מלא שמחה, מלא תנועה ויופי אדירים שדרכם באה לידי ביטוי הנוכחות האלוהית שמשגיחה ופועלת דרך הדברים ולא מבחוץ אליהם.

גם ביטויים כגון "מחשבת האל" "רצון האל" או "השגחת האל" לא מתיימרים לומר משהו על עצמות האל ומחשבתו הפועלים ישירות בעולם, אלא הם רק ביטוי לאופנים שונים שבהם המציאות כולה מתנהלת כאורגניזם אחד אחדותי, שבו כל פרט מנוהל בדיוק בהתאם למיקום ולשילוב כוחות הנצרך לתפקידו. "...והדבר מפורסם וידוע שאפילו השמות האלהיות אינם מסמנים, על פי עומקה של תורה, את עצם האלהות, כי-אם את האידיאלים האלהיים, את דרכי ד', את חפציו, האצילות, הספירות, המדות, השבילים, הנתיבות, השערים והפרצופים, שמקצת תכנם האידיאלי חקוק וקבוע הוא גם כן בנפש האדם, אשר עשהו האלהים ישר והחפץ היותר אדיר הצפון במעמקי נפשו הוא להוציא את האור הצפון ההוא תמיד מן הכח אל הפועל, לקרבם תמיד יותר ויותר לאותה השלמות הבלתי מוגבלת של האידיאלים האלהיים בצורות החיים עצמם, של האיש, ושל הקיבוץ הכללי, של המעשה, ושל החפץ והרעיון; זאת היא עבודת ד' הנאורה, עבודת בני החשים בקרבם יחש פנימי אל אביהם מחוללם מקור הטוב החיים והאורה" (עקבי הצאן / עמוד קמה)

ההפנמה שאלוהים לא פועל ישירות במציאות אלא דרך הכוחות השונים, אומרת שהאדם מרגיש שהמציאות כולה מלאת חיות אשר רק חלקיק זעיר ממנה נתפס האנושיים. הכל מלא עושר, עומק ואין סוף רבדים על גבי רבדים שמהווים את הזרם האלוהי שפועל בעולם בכל רגע. האדם נפגש עם זרם החיים הזה ויודע שאלוהים מדבר אליו, שחיוו וחיי כל המציאות שסביבו הם הקיום האלוהי שפורץ אל העולם ומתגלה לעיניים שלנו בתור בתים, עצים וכל המרחב העולמי. החיבור לאלוהים איננו מתבצע רק בפניה נקודתית לכח עליון, אלא בהיות

האדם מפתח החיים שמוקרנים אליו כל רגע ורגע מן הקיום הלא מוגדר והעולם של מקור הכל. היערות, הנחלים, השבילים והציפורים, כולם הם חלק מחיות אורגנית אחת שיש לה מקור נעלם שרק מגביר את קיומה כל העת. כך, דרך שכלול המציאות כולה ומכלול כוחותיה ההרמוני, האדם נפגש עם אלוהים באופן מלא יותר, דווקא כאשר הוא נמנע מריכוז מוחלט בעצמות האל שמחוץ למציאות או אפילו מלהגדיר אישיות אלוהית שאיתה צריך להיפגש. "הבינה הייתה שלמה ומתוקה של דעת האלהות היא הפרת היחש האלהי אל העולם הפללי ואל כל פרט ופרט מפרטיו, המרמים והרוחניים – יחש הנשמה, הצד הרוחני המחיה והממלא אור קיום והפרחה, אל הגוף, אל הדבר הנדרש לחיים לאורה ולהפרחה. היחש הזה קשהוא מתמלא בלב ונפש, הוא ממלא אותם אהבה יותר מראיה, ונעימות הגיון ושלמה יותר ממרירות הדעצעות..." (אורות התחיה / א)

הפניה לאלוהים איננה כדי להפעילו כשטר הכופה את רצונו ישירות על המציאות, כפי שנראה לעיתים מפשט המילים, אלא אמצעי כדי לעזור לנו להתחבר אל אותם ניצוצות חיים אדירים מלאי הרמוניה ושלמות, סך כל כוחות המציאות, שפועלים לגאול את עצמם מתוך עצמם, בלי צורך בהתערבות חיצונית כפויה. מכלול השאיפות הללו אלו הם האופן שבו אלוהים הבלתי מוגדר והנעלם מתגלה אלינו ונקודת המפגש שלנו אתו היא דרך החיבור לשאיפת טוב, איזון, עדינות ועוצמה גדולה שהם מכילים. אמנם האדם עושה טקסים שמטרתם כביכול לכבד את עצמות האל ולגרום לו נחת רוח. אבל הוא מבין שהטקסים הללו לא נועדו לרצות ישות חיצונית, אלא לפתח בתוכו שאיפת אחדות, הרמוניה והכרת המציאות כישות אורגנית אחת שמוארת מאותו מקור חיצוני נעלם והולכת ומתקדמת מתוך עצמה לאין סוף.

חינוך לאמונה

אחת ההשלכות של גישה זו היא שהחינוך לאמונה באלוהים, כבר מגיל צעיר, צריך להיות חינוך הוליסטי שפונה לכל חלקי האישיות של הילד ומנסה לפתוח את נפשו למסתרי המציאות ואחדותה. לא ניתן להסתפק בציון קיומו של אלוהים וציות לחוקי התורה – על הילד להיפתח לעושר פנימי גדול, להתפעמות ורגש כלפי המציאות. עלינו לשכנע אותו שהחיים הרבה יותר גדולים ממה שנראה כלפי חוץ, שיש שפע אין סופי שמקיים את הכל ושהעולם פועם באחדות אחת שמאחוריה יש כח אלוהי עמוק.

אמנם אי אפשר להסביר לילד קטן רעיונות מופשטים של סובייקטיביות ויחס מתוחכם כלפי הדבר עצמו. אבל אפשר לחנך אותו לכך שהאלוהות מתגלה אלינו דרך מכלול הכוחות של העולם ולראות בחינוך לאמונה מסגרת כוללת של יחס אחר למציאות – יחס שמקשיב לחיות אורגנית שקושרת את הכל, שמתלהב ואוהב את העולם, יחס של שותפות ואכפתיות עם כל הבריות, מתוך יכולת להרגיש ולספוג את הגודל שבכל דבר. דרך עשיית חסד ונתינה, דרך אומנות, דרך שירה והליכה אל הטבע יש לחנך לחיים גדולים ורגישים, שמודעים לעוצמה ולתוכן האין סופי של המציאות, שנובע מתוך גודל אלוהי בלתי מוגדר שעומד מאחוריה.

..."לעולם לא נוכל להתעלם מהתרופה הכללית הכוללת את הכל, ושעזיבתה היא שגרמה לנו את נפילתנו, והוא הדבר מה שאני בעניי ובמר נפשי רגיל לקרא, לשנות ולשלוש מאות ואלפים פעמים, עזבנו את נשמת התורה... גדולי הדורות הראשונים והאחרונים. גדולי הכישרון שבנו, פנו להם בעיקר אל הצד המעשי שבתורה, וגם שם רק במקצועות מיוחדים, עבדוהו והרגילוהו בחינוך, והצד ההרגשי, ויותר מזה הצד העיוני, ומה שלמעלה ממנו ובא אחריו ממילא, הקדשי ההופעי, שבו הגאולה והישועה גנוזה, אותו עזבו לגמרי, ולגס-רוח ומשוגע יחשב גם מי שבא ותתבע את העלבון הגדול הזה, מרועי האומה... ועל זה אנו

נתבעים ולזה נוצרנו. ובכל זמן שאנו נדדים, נשחטים ונטבחים, כצבאות וכאילים, על אשר אין אנו מכירים את תפקידנו, באים אנשים קטנים ומצומצמים, ומרפאים אותנו ברפואות קרות מכל המינים ואת סם- החיים העיקרי, אותו מניחים בקרן זזית...ועוד הפעם חושבים שהגדלת תורה והאדרתה, כשתהיה באותו המובן הצר והיבש... שזו תהיה גם כעת התרופה הכוללת לכל מכאובותינו הרבים... (עד) שהדבר בא עד לידי ... הדעכת נשמת הנשמה, עד כדי החלשת כח המחשבה, ועד כדי הבאת מעמד החיים הרוחניים שלנו, ושל כל העולם כולו התלוי בנו, למצב של פרפור ועילוף נורא... (לכן אסור) להחניק את קול ד' הקורא בנו מקרב מעמקי נשמתנו וממלא העולמים כולם, דרשוני וחיו... " (אגרות הראיה / כרך ב / תפג)

[1] אורות, זרעונים, ייסורים ממרקים.

[2] שני הצדדים האלו הם פרדוקס שמעבר לתפיסה האנושית שמקורם בערפילי האמת האלוהית הכוללת הפכים שונים, יש לקבל זאת כמו העובדה שחלקיק הוא גם גרעין וגם גל. המציאות משדרת לאדם הרמוניה ותהליך אחדותי מצד אחד וגם כאוס ותלות במעשי האדם מצד שני. האמון בתהליך האחדותי שאיננו תלוי באדם מצד אחד והחשיבות של המאמץ האנושי מצד שני הם חלק משאלת הידיעה והבחירה ואי אפשר להגיע להבנה מוחלטת של שניהם, אלא לקבל בענוה את העובדה שהם קיימים בו זמנית וכך היא דרכו של עולם.